

VARGAMÄE MARATONETENDUS, 2005

2005. aasta soojal juulikuu pärastlõunal jõudsin autoga Järvamaale, Albu valda, Eesti rahvakirjaniku Anton Hansen Tammsaare lapseõlveradadele. Pärast vasakpöört asfaltilt kruusateele tundsin ennast üle pika aja jälle maainimesena, kus tegelikult on mu juured. Igapäevaselt Tallinna elu ja kohustustega rakked olnud inimesena mõjus see manööver värskendavalt. Täna mõttes, et mu puhkuseaja päevadesse oli sobitunud Vargamäe vabaõhumuuseumi mastaapne kultuuriüritus. Mida lähemale sihtpunktile tüürisin mööda tolmlevat kruusateed, seda kindlamalt tunnetasin oma parketilt tõstetud jalgu juurtega Järvamaa rammusasse maasse kinnituvat.

„Tõe ja õiguse“ lehekülgedelt tuttavast soosillast vedrutavalt üle logistades mõtlesin: „Seal ta ongi. Kohe olen kohal.“ Umbes nii, nagu räägivad epopöa peategelased siitsamast kohast vankriga kolistades oma loo alguses. Nemad sõitsid siis oma uude kodusse, mida hakkasid üles ehitama. Täna sõidetakse siia, kui Eesti kultuuri ühte võimsamasse tõmbekeskusesse. Pikk autokolonn kulges aeglaselt tempos, et sellest kutsuvast keskkonnast osa saada.

Rahvakirjaniku lapseõlvetalu ümbritsevad laiad rohetavad legendikud võõrustasid sel päikeselisel pärastlõunal Eesti maakeskuse mõttes suurt rahvamassi. Arvukad autod ja turistibussid seisisid rividena, hulk inimesi toimetas sealsamas. Uksed ja pagasiruumid avanesid ja sulgusid. Mõned vahetasid rõivaid. Autost väljudes tervitas mind Kõrvemaa võluv loodus oma lõhnade ja häältega, kesk inimeste vilgast suhtlemist. Sulandusin hetkega sellesse armsasse atmosfääri, seades sammud Vargamäe talumuuseumi suunas, et enne etenduse algust Eesti kultuurimaastiku kultusobjektile rahulikult ringi vaadata ja vabas õhus keha kinnitada. Käisin läbi juba varasemast tuttava majapidamise, sest juba lapseeas peale olin aeg-ajalt seda keskust nautimas käinud, küll paarikesi, gruppidega ja külalistega võõrsilt. See on lihtsalt selline koht, millest ei saa üle ega ümber – meie talukultuuri- ja kirjandusloo pühapaik Eestimaa südames.

Toitlustamine toimus toredasti. Õues, õrnade soojade tuuleiilide, võrratute loodislõhnade ja ümbritsevate inimeste jutusumina seltsis tellisin kioskist omale supi, karaski ja leiva ning istusin pika puidust laua äärde, pikale puupingile. Samasugune laud, mille ääres istus kunagi ammu noor Tammsaare koos vanemate, õdede ja vendadega, süües, musitseerides ja lauldes üht pikka rahvalaulu saladusliku refrääniga „*sink-sale proo*“. Legendaarne ajalooõnguline laul suurest üksikust tammest eemal välja peal, kes kes elanud sajandeid ja kogunud endasse ajastute tarkusi. Istusin üksinda laua taga, sõin ja vaatasin ümbrust, kiirustamata ja maalilisse maastikku sisse elades. Üks tuntud Tallinna näitleja kõndis lähedalt mööda müügikioski poole, vaatas sõbralikult minu poole ja ütles: „Tervist“. Vastasin samaga, olles meeldivalt üllatunud, kuna isiklikus plaanis olime täiesti võõrad. See oli periood minu arenguteel, kus olin kaotanud usu eestlaste kokkuhoidmise ja vahetu heatahtliku kontakti võimalikkusse, jättes siinkohal erandina välja laulva revolutsiooni soojendava õppetunni antud küsimuses.

Hiljem, pärast näidendi lõppu seostasin seda omamehelikku pöördumist „Tõe ja õiguse“ kangelaste erakordsetele kokkuvõetavatele ja leppimisele momentidele, mis riugaste kõrval näitlejate poolt äärmise tundlikkusega välja mängiti.

Algas viis tundi kestev võimas vabaõhuetendus. Uus elamus minu jaoks. Osatäitjatena astusid üles näitlejad Eesti erinevatest teatritest. Siin lõhnaval lagendikul mängiti tol jumalikul juuliku õhtul filigraanselt välja kogu „Tõe ja õiguse“ olustik läbi kõigi viie osa. Publik istus pikkadel madalatel puupinkidel, mis olid paigutatud kahele poole looduslikku mängupinda ja paiknesid üksteise taga, tõustes ridade kaupa aste-astmelt kõrgemaks, et kõik hästi näeksid. See mugavus nõudis kindlasti ettevalmistajatelt tõsiselt tööd, mis oli kahtlemata pingutust väärt.

Pika elamusterohke vabaõhuetenduse vaheaegadel sai sirutada, liikuda, autost vajalikku võtta. Pooletunnised vaheajad võimaldasid ka korralikult toituda. Suurtel grillpannidel särisesid suurtes kogustes grillvorstid. Nende juurde sai leiba ja kõigile jagus papptopsikutes kohvi. Õhus hõljus selgelt tajutav ühtekuuluvustunne, mis justkui võimendus näidendi iga osaga. Osatäitjate rõivastus ja rekvisiidid olid kõrgtasemel. Meisterlikult imiteeriti ehtsaid rammunõudvaid talutöid ja füüsilisi vägikaikavedusid mitmes võtmes. Muljet avaldas ka „looduslaval“ liikuma sunnitud esimese Eesti Vabariigi aegne unikaalne automobiil, mis arvatavasti muuseumist välja aetud.

Möödusid tunnid Vargamäe kangete vanade ja noorte päevade ja aastate tuules ning vaheaegadel suupisteid ja kohvi pruukides. Super! Teatrimaratonil lõpuks oli selge, mida tähendas üleaadsete kokkuvõetavate näidete taustal see supisoõmise aegne lahke tervitus tuntud isikult võõrale kaasmaalasele. Liigutav!

Mitmedki vaatajad pühkisid väsimatu aplausi taktis vahepeal vabalt palgele valgunud silmavett, sest läbi mitmete ajastute kulgenud Eesti lugu kõnetas rahvast sügavalt. Ja sellele loole elasid kõik need tunnid kaasa sündmuspaiga vaatevälja ulatunud Tammsaare kodutalu vaikivad hooned, aiad, väravad ja rookatused. Küllap olid nemadki oma uhkes vaikimises liigutatud ja õnnelikud.

Õhtused õhuvoolud kandsid üle matsade ja aasade möödukat jahedust. Päike oli loojunud, nagu tahtnuks temagi liigutavast vaatamängust teenitud puhkusele minna.

Inimesed liikusid tagasi oma autode ja busside juurde, et valmistuda ärasõiduks. Istusin oma masinasse, viivitades mootori käivitamisega ja häälestades end ümber olevikulainele. Kui olin valmis, keerasin süüdet ja sõitsin aeglaselt oma parklaplatsilt välja. Tohtu autode rivi eemaldus tasapisi Vargamäe talumuuseumist. Keskusest, kus sirgunud Eesti rahvale armastatud kirjamees, kes isegi kord omas ajas siitmailt linna suundunud. Ka minul oli aeg võtta kurss tagasi Tallinna suunas. Saladuslikult kruusaselt soosillalt aeglaselt üle logistades meenus „Tõe ja õiguse“ üks valulikemaid motiive, kuidas noorem põlvkond ihkas siit iga hinna eest linna põgeneda, õnne, võimalusi ja kergemat põlve otsima. Täna oli jälle „minek“. Teatrihuvilistel, turistidel, kultuuritegelastel ja poliitikutel. Eemale siit. Ometi tundsin mina ja usutavasti ka kõik teised teelised pikas autorongis, et mahajäävad loodusmaastikud, metsad, tuuled, lõhnad ja linnulaulud köidavad meie meeli ja jäävad tugeva magnetina enda rüppe tagasi tõmbama. Jäävad meid ikka juhtima siia taluõhustikku, milles üleskasvanud

rahvakirjanik Anton Hansen Tammsaare Eesti ajaloo sulesahinal meie hingekeeltel igaveseks helisema pannud.

Andre Tamm

Vabakutseline kirjanik